

Ўзбекистонда иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлардан фойдаланиш имкониятлари: алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва амалиёт таҳлили

Ҳисоботнинг қисқача мазмуни

Таркиби турли мамлакатларнинг 60 нафар етакчи судья ва юристларидан ташкил топган Халқаро юристлар комиссияси (ХЮК) миллий ва халқаро одил судлов тизимларини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш йўлида ўзининг ноёб юридик тажрибасидан фойдаланиб, қонун устунлиги тамойилларига амал қилиш орқали инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва ҳимоялашга хизмат қилади. ХЮК 1952 йилда яратилган. Ташкилот дунёнинг бешта қитъасида фаолият юритиб, инсон ҳуқуқлари ва халқаро гуманитар ҳуқуқ соҳасида халқаро ҳуқуқни тобора ривожлантириш ва самарали имплементация қилиш; фуқаролик, маданий, иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳуқуқларни амалга оширишни таъминлаш ҳамда суд ҳокимияти ва юридик касбнинг мустақиллигини кафолатлашга интилади.

® Ўзбекистонда иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлардан фойдаланиш имкониятлари: алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва амалиёт таҳлили — Ҳисоботнинг қисқача мазмуни

© Авторлик ҳуқуқи: Халқаро юристлар комиссияси, 2021

Халқаро юристлар комиссияси (ХЮК) ўз нашрларининг парчаларини унинг манбаи кўрсатиб ўтилиши ва ушбу нашрнинг иккинчи нусхаси ва унга тегишли парча манзили қуйида кўрсатилган ХЮКнинг марказий бўлимига юборилиши шарти билан босиб чиқаришга рухсат беради:

International Commission of Jurists

P.O. Box 91
Rue des Buis 3
1211 Geneva 1
Switzerland

www.icj.org

Ушбу нашр Европа Иттифоқининг молиявий кўмаги билан тайёрланган. Унинг мазмуни бўйича ягона масъулият Халқаро юристлар комиссияси (ХЮК) зиммасига юкланиб, у Европа Иттифоқининг нуқтаи назарини ифода этмаслиги мумкин.

**Ўзбекистонда иқтисодий
ва ижтимоий ҳуқуқлардан
фойдаланиш имкониятлари:**
алоҳида норматив-ҳуқуқий
ҳужжатлар ва амалиёт таҳлили

Ҳисоботнинг қисқача мазмуни

МУҚАДДИМА

Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар сингари иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар (ИИМ ҳуқуқлар) инсон қадр-қимматини сақлаш учун жуда муҳим ҳисобланади¹. 1993 йилда Венада давлатлар томонидан келишилганидек, фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларга нисбатан муносабати тенг бўлиш керак, чунки «барча инсон ҳуқуқлари умуминсоний, бўлинмас ва ўзаро боғлиқ ва ўзаро алоқадордир»². Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий Комиссари бошқармаси тушунтирганидек, фуқаролик ва сиёсий ва ИИМ ҳуқуқлар ўртасида табиатан тубдан фарқи йўқ³.

Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт (ИИМҲХП) каби шартномалар уларда иштирок этувчи давлатлар учун мажбурийдир ва шу билан бирга Давлатлар ушбу мажбуриятларни виждонан амалга оширишни ўз зиммаларига оладилар⁴. Барча иштирокчи Давлатлар, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси ҳам, ушбу ҳуқуқларни, шу жумладан: соғлиқни сақлашга, уй-жойга, озиқ-овқатга, сув ва канализацияга, таълимга, меҳнат қилишга ва ижтимоий таъминотга бўлган ҳуқуқларни ҳимоя қилиш ва таъминлаш бўйича халқаро миқёсда мажбуриятларни ўз зиммаларига олганлар⁵. Шундай қилиб, бу ҳуқуқлар Давлатларнинг ўз ҳоҳишига боғлиқ бўлган имтиёзлар эмас, балки ушбу халқаро мажбуриятларни бажаришни ўз зиммаларига олган Давлатлар томонидан кафолатланиши керак бўлган ҳуқуқлардир.

ИИМҲХП ушбу соҳадаги асосий универсал битимлардан биридир; Ўзбекистон иштирок этган бошқа шартномалар⁶ айрим гуруҳлар, шу жумладан аёллар, болалар ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг ИИМ ҳуқуқлари учун алоҳида кафолатлар беради⁷. Ушбу ва бошқа инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги шартномаларга биноан, Давлатлар ўзларининг халқаро ҳуқуқий мажбуриятларини ўзларининг миллий ҳуқуқий тизимлари орқали амалга оширадилар: соғлиқни сақлаш, уй-жой, озиқ-овқат ва овқатланиш, таълим ёки меҳнат каби масалаларга тааллуқли бўлган қонунлар, сиёсат ва амалиёт⁸.

Мазкур ҳисоботда Ўзбекистон ушбу мажбуриятларни қонунлар ва сиёсатлар орқали, шунингдек, ИИМ ҳуқуқлари бузилган деб даъво қилаётганлар учун суд ва ҳуқуқ ҳимояси тизимидан фойдаланиш орқали амалга оширишининг баъзи жиҳатлари кўриб чиқилади. Ушбу ҳуқуқларни ҳимоя қилишнинг умумий қонунчилик базасини таҳлил қилиш жараёнида ҳисоботда Ўзбекистондаги тегишли уй-жойга эгалик қилиш, тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқлари ва иш жойидаги ҳуқуқларга оид айрим муаммолар батафсил кўриб чиқилади.

¹ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси (ИХУД), Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеяси (Бош Ассамблеянинг 217 А қарори), 1948 й. 10 декабр, 22-модда.

² 1993 й. 25 июнда Венада бўлиб ўтган Бутунжаҳон инсон ҳуқуқлари конференцияси томонидан қабул қилинган Вена Декларацияси ва Ҳаракатлар Дастури, 5-модда.

³ OHCHR, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича тез-тез бериладиган саволлар, 33-сон Маълумотлар жадвали, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet33en.pdf>. 8-бет.

⁴ Халқаро Шартномалар ҳуқуқи тўғрисидаги Вена конвенцияси, 1969 й. 23 майда Вена шаҳрида тузилган, 26-модда.

⁵ Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги Халқаро Пакт, Бош ассамблеянинг 1966 й. 16 декабрдаги 2200А (XXI) қарори билан қабул қилинган ва имзолаш, ратификация қилиш ва қўшилиш учун очилган, 1976 й. 3 январда кучга кирган, 2-модда.

⁶ Ўзбекистон ICESCRга 1995 й. қўшилган (қаранг: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=189&Lang=EN).

⁷ Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт (Ўзбекистон 1995 й. 28 сентябрда қўшилган); Аёлларга нисбатан камситишни бартараф этиш тўғрисидаги конвенция (Ўзбекистон 1995 й. 19 июнда қўшилган); Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (Ўзбекистон 1994 й. 29 июнда қўшилган); Ирқий камситилишнинг барча турларини йўқ қилиш тўғрисидаги халқаро конвенция (Ўзбекистон 1995 й. 28 сентябрда қўшилган); Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (Ўзбекистон томонидан 2009 й. 27 февралда имзоланган); Меҳнат мигрантлари ва уларнинг оила аъзолари ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенция (Ўзбекистон қўшилмаган).

⁸ ICESCR, 2-модда.

Ҳуқуқлар амалда самарали бўлиши учун улар нафақат қонунчиликда ва сиёсатда кўзда тутилган бўлиши, балки улардан ҳамма учун тенг асосда фойдаланиш имконияти мавжуд бўлиши керак⁹. Ҳуқуқлардан фойдаланиш имконияти маълумотларга эга бўлишни ва ҳуқуқлардан фойдаланиш йўлидаги жисмоний, маъмурий, иқтисодий ёки маданий тўсиқларни йўқ қилишни, шунингдек, ушбу ҳуқуқларни амалга ошириш учун одил судловдан ва самарали ҳимоя воситаларидан (шу жумладан суд воситаларидан) фойдаланишни талаб қилади¹⁰. Шу сабабли, халқаро қонунчилик доирасида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мажбурияти бузилиш қурбониман деб даъво қилаётганларга адолат ва самарали ҳимоя воситаларига¹¹, шу жумладан, репарация¹² учун тенг ва самарали фойдаланиш имкониятини таъминлаб беришнинг ажралмас бурчини ўз ичига олади.

Бундан ташқари, мамлакатларнинг ички қонунчилиги иложи борича инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро мажбуриятларга мувофиқ изоҳланиши ва қўлланилиши керак¹³. Ички қонунчилик, шу жумладан Конституция, қонунчилик ҳужжатлари ёки маъмурий буйруқлар билан халқаро ҳуқуқ ўртасидаги зиддият мавжуд бўлганда, Давлат ўз ички қонунчилигини халқаро ҳуқуқий мажбуриятларини бажармаганлиги учун асослаши мумкин эмас¹⁴. Дарҳақиқат, ушбу ёндашув ўз Муқаддимасида «халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган нормаларининг устуворлигини» тан олган Ўзбекистон Конституциясига ҳам мос келади.

Халқаро Шартномалар ҳуқуқи тўғрисидаги Вена конвенцияси (ХШҲВК) томонидан белгилаб қўйилган позицияни қабул қилар экан (ва у шундай қилиши керак), Ўзбекистон БМТнинг Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар қўмитасига (ИИМҲҚ) берган сўнгги ҳисоботида қуйидагиларни таъкидлади:

«...Ўзбекистон Конституцияси халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлигини эълон қилади, бу тамойил мамлакатнинг амалдаги инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари тўғрисидаги қонунчилигида мустаҳкамланган бўлиб, унда расмий равишда Ўзбекистон иштирок этган халқаро шартномада Ўзбекистон қонунчилигидан ўзга қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари Ўзбекистонда амал қилади»¹⁵.

⁹ Масалан, ИХУД (UDHR), 7-модда, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, 26-модда.

¹⁰ Инсон ҳуқуқларининг қўпол бузилишларига қарши восита ва репарация ҳуқуқи, Амалиётчилар учун қўлланма қайта кўриб чиқилган нашр, 2018, <https://www.icj.org/the-right-to-a-remedy-and-reparation-for-gross-human-rights-violations-2018-update-to-practitioners-guide-no-2/>. 65-81 бетлар.

¹¹ Худди шу ерда.

¹² Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро қонунларнинг қўпол равишда бузилиши қурбонлари учун ҳимоя воситалари ва репарация ҳуқуқи ва Халқаро гуманитар ҳуқуқнинг жиддий бузилишларига оид асосий тамойиллар ва кўрсатмалар, Бош Ассамблеянинг 2005 й. 16 декабрдаги 60/147-сонли қарори билан қабул қилинган ва эълон қилинган 3-Тамойил; CESCR, Умумий изоҳ 9-сон (1998 й.), Пактнинг мамлакат ичида қўлланилиши, 2–3-параграфлар; CESCR, Умумий изоҳ 24-сон (2017 й.), Тадбиркорлик фаолияти контекстида иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт бўйича Давлат мажбуриятлари, E/C.12/GC/24, 39-параграф; CESCR, 20-сонли Умумий изоҳ, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларда камситилмаслик E/C.12/GC/20, 2009 й. 2 июл, 40-параграф.

¹³ Ҳуқуқ орқали демократия учун Европа Комиссияси (Венеция комиссияси), Халқаро инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги шартномаларнинг Ички қонунчиликда бажарилиши ва судларнинг роли тўғрисида ҳисobot, CDL-AD(2014)036, 2014 й. 8 декабр, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)036-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)036-e), 113-параграф.

¹⁴ Халқаро Шартномалар ҳуқуқи тўғрисидаги Вена конвенциясининг 27-моддаси тўлиқ матнида шундай дейилади: «Томонлар ўзларининг ички қонунчилиги қоидаларини шартномани бажармаганлик учун асос сифатида келтира олмайди. Ушбу қоида 46-моддага зид эмас». 46-моддада шундай дейилган: «46-модда. 1. Ҳуқуқ бузилиши очиқ-ойдин бўлмаса ва унинг муҳим аҳамиятга эга бўлган ички ҳуқуқ нормаларига тааллуқли бўлмаса, Давлат шартноманинг унинг учун мажбурийлигига розилиги ўз ички қонунчилигининг шартномаларни тузиш ваколатига оид қоидасини бузган ҳолда ифодаланганлигини ўз розилигининг қонуний кучга эга эмаслигининг далили қилиб кўрсата олмайди. 2. Қоидабузарлик, ушбу масалада одатдаги амалиётга мос равишда ва виждонан ҳаракат қилаётган ҳар қандай давлат учун объектив равишда аниқ бўлса, очиқ-ойдин кўришиб турган ҳисобланади».

¹⁵ Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги пактни амалга ошириш тўғрисидаги Ўзбекистоннинг учинчи даврий ҳисоботи, E/C.12/UZB/3, 2019 й. 14 август, 46-параграф.

ИИМХҚ каби шартномалар ИИМ ҳуқуқларни ҳимоя қилиш учун қонуний асос яратса-да, ҳуқуқлар Давлатлар томонидан мамлакат ичида амалга оширилади. Меҳнат тўғрисидаги қонунлардан тортиб, камситишларга йўл қўймаслик тўғрисидаги қонунлар, соғлиқни сақлаш ва тиббиётни тартибга солувчи қонунлар, уй-жой қонунчилигига қадар бир қатор миллий қонунчилик муҳимдир. Судларга мурожаат қилиш ёки низоларни ҳал қилишнинг бошқа механизмлари ва ушбу механизмларнинг мустақиллиги ва самарадорлигига таъсир кўрсатадиган қонунлар ҳам кўриб чиқилиши керак.

Ушбу халқаро ҳуқуқий мажбуриятларни амалга оширишда миллий қонунчилик асосларининг аҳамияти, айниқса, Ўзбекистонда сезиларли ҳуқуқий ўзгаришлар юз бераётган пайтда муҳимдир. Ўзининг изоляционистик ўтмишидан қатъий равишда воз кечган Ўзбекистон, 2016 йилда Президент Мирзиёев маъмурияти ҳокимиятга келганидан бери ўз муассасалари, тартиб-тамоиллари, қонунлари ва сиёсатида кенг кўламли ислоҳотларни амалга оширди. Кодексларни ва бошқа қонунларни, шу жумладан Конституциянинг ўзини ҳам кенг кўламда қайта кўриб чиқиш давом этмоқда¹⁶. Ушбу ислоҳотларнинг аксарияти ИИМ ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, шу жумладан таълим ва соғлиқни сақлаш тизимлари, болаларни ҳимоя қилиш ва гендер асосида зўравонликни бартараф этиш, ҳамда одил судловга тааллуқли мавзуларга тегишлидир.

Таъкидлаш жоизки, биринчи қадамлар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган суд тизимини ислоҳ қилишга қаратилди. Ислоҳотлар, бошқалар қатори, судларнинг апелляция тартибини ўзгартириш, Олий суд кенгаши ҳузурида судларнинг ўзини ўзи бошқариш тизимини яратиш ва судьяларни танлаш, тайинлаш ва лавозимни эгаллаб туриш муддатининг янги тартибларига олиб келди¹⁷.

Ушбу ислоҳот муҳити халқаро ҳуқуқи ва инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш меъёрлари ва механизмлари билан ишлашда очиқликнинг кенгайишига олиб келди. Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари бўйича баъзи асосий универсал шартномаларнинг аъзоси, шу жумладан: Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида халқаро пакт (ИИМХХП), Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт (ФСХХП), Хотин-қизларга нисбатан камситишларнинг барча шакллари йўқ қилиш тўғрисидаги конвенция (CEDAW), Ирқий камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисидаги халқаро конвенция (ИКХК) ва Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (БХК)¹⁸. Ўзбекистон Халқаро Меҳнат Ташкилотининг (ХМТ) турли хил конвенцияларининг иштирокчиси бўлиб, улар меҳнат қилиш ва меҳнат шароитларини ҳимоя қилиш ҳуқуқи учун жуда муҳимдир¹⁹.

Шундай бўлса-да, Ўзбекистоннинг ИИМ ҳуқуқларга тааллуқли бўлган БМТ шартномалари бўйича мавжуд бўлган индивидуал шикоят қилиш механизмларини, шу жумладан ИИМХХП, CEDAW ва БХК учун ихтиёрий протоколлар бўйича ёки ИКХКнинг 14-моддаси ва ИМКнинг 77-моддасида назарда тутилган алоқа механизмларини қабул қилмаслиги ушбу шартномаларни самарали амалга оширишга жиддий тўсиқ бўлмоқда.²⁰ Ўзбекистон ФСХХПнинг Ихтиёрий протоколи иштирокчиси бўлса-да, 40-дан ортиқ қарорнинг бажарилиш кўрсаткичлари қониқарсиз бўлиб қолмоқда²¹.

¹⁶ «Ўзбекистон Республикаси Конституциясига ўзгартишлар ва қўшимча киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, 2017 й. 6 апрел, ЎРҚ-426-сон.

¹⁷ «Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, 2017 й. 6 апрел, ЎРҚ-427-сон.

¹⁸ Инсон ҳуқуқлари бўйича Бирлашган Миллий Маълумотлар Базаси, Ўзбекистон, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=189&Lang=EN.

¹⁹ Халқаро меҳнат ташкилоти: Ўзбекистон учун ратификациялар, https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:103538.

²⁰ Инсон ҳуқуқлари бўйича Умумий Миллий Маълумотлар Базаси, Ўзбекистон, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=189&Lang=EN.

²¹ БМТ Шартнома органлари юриспруденцияси, <https://juris.ohchr.org/search/documents>.

Бир диққатга сазовор воқеа сўнги тўрт йил ичида мамлакатга БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгашининг икки мустақил мутахассиси (Махсус процедуралар) ташриф буюргани бўлди: БМТнинг 2017 йилдаги дин ва эътиқод эркинлиги масаласи бўйича махсус маърузачиси²² ва БМТнинг 2019 йилдаги Судьялар ва адвокатлар мустақиллиги бўйича махсус маърузачисининг ташрифларидир²³. БМТнинг қийноқлар бўйича махсус маърузачиси ташрифидан сўнг, Ўзбекистон 2002 йилдан бери бундай ташрифларга рухсат бермаган эди²⁴. Боз устига, Ўзбекистон биринчи мартаба БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Кенгашининг аъзоси этиб сайланди²⁵ ва мамлакатдаги инсон ҳуқуқлари билан боғлиқ мақсадларини амалга оширишда унинг баъзи муҳим устувор йўналишларини белгилаб берди²⁶.

Ушбу очиқликни амалда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга олиб келадиган ҳақиқий ўзгаришларга айлантириш жуда катта муаммо бўлиб қолмоқда. Судьялар ва адвокатлар мустақиллиги бўйича БМТнинг махсус маърузачиси томонидан тасдиқланганидек, суд тизимининг институционал мустақиллиги ҳам, алоҳида судьяларнинг мустақиллиги ҳам ё қонунда, ёҳуд амалда ҳали ҳам Ўзбекистонда етарли даражада ҳимояланмаган ҳолат бўлиб қолмоқда²⁷.

Суд тизими ва адвокатура мустақиллиги етишмаслигининг, қонун устуворлиги маданияти ва амалиёти етишмаслигининг тизимли муаммолари ва кучли фуқаролик жамияти мавжуд эмаслиги шуни англатадики, инсон ҳуқуқлари бузилишларининг олдини олиш учун кенг таркибий ва амалий ислоҳотлар ва бундай қонунбузарликлардан ҳимоя қилиш ва уларни бартараф этиш бўйича самарали миллий тизимларнинг мавжуд бўлиши зарур. Хусусан, суд орқали адолат ва ҳимоя воситаларидан самарали фойдаланиш имконияти жуда муҳимдир.

Шунингдек, ислоҳотлар ИИМ ҳуқуқларга муайян хавф туғдирмоқда. Масалан, шаҳарларни янгилашга интилиш ва урбанизациянинг янада юқори тезлиги²⁸ уйдан мажбурий чиқаришлар, уйларнинг бузилиши, бошқа жойга кўчирилишлар сонининг кўпайишига олиб келди²⁹. Мазкур муаммонинг ўзи Ўзбекистон учун янги бўлмаса-да³⁰, уйдан мажбурий чиқаришларнинг жуда кенг кўлами мисли кўрилмаган тус олди ва жамоатчиликнинг бунга муносабати аввалгидан сезиларли даражада кучлироқ бўлди³¹.

²² Дин ва эътиқод эркинлиги масаласи бўйича махсус маърузачининг Ўзбекистонга ташрифи тўғрисидаги ҳисоботи: расмий маълумот/Котибият томонидан, <https://digitallibrary.un.org/record/1481445?ln=en>.

²³ Судьялар ва адвокатлар мустақиллиги бўйича махсус маърузачи, Судьялар ва адвокатлар мустақиллиги бўйича махсус маърузачининг Ўзбекистонга ташрифи тўғрисидаги ҳисоботи, А/HRC/44/47/Add.1, 2020 й. 20 апрел, <https://www.undocs.org/A/HRC/44/47/Add.1>.

²⁴ Тео ван Бовен, Қийноқ масаласи бўйича махсус маърузачининг ҳисоботи, Ўзбекистонга сафари, E/CN.4/2003/68/Add.2, 2003 й. 3 феврал.

²⁵ Ўзбекистон Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашига 2021–2023 йилларга сайланган, <https://www.un.int/uzbekistan/news/uzbekistan-elected-un-human-rights-council-period-2021-2023>.

²⁶ Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида Ўзбекистон Президентининг Фармони, 2020 й 22 июн, ПФ-6012-сон, <https://lex.uz/ru/docs/4872357>.

²⁷ Судьялар ва адвокатлар мустақиллиги бўйича махсус маърузачи ўзининг Ўзбекистонга ташрифи тўғрисида, Ўзбекистонга қилинган расмий ташриф бўйича дастлабки кузатувлар, 2019 й. 19–25 сентябр, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25043&LangID=E>.

²⁸ Урбанизация жараёнларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Президентининг Фармони, 2019 й. 10 январ, ПФ-5623-сон, <https://lex.uz/ru/docs/4154824>.

²⁹ Podrobno.Uz янгиликлар портали: Урбанизация бошқача, жуда кўп ҳолларда бузиш билан боғлиқ жараён, деб тушунилади, 2019 й. 15 июн, <https://www.podrobno.uz/cat/obchestvo/urbanizatsiyu-vse-ponimayut-poraznomu-zachastuyu-/>.

³⁰ Уй-жой низолари бўйича суд амалиёти ҳақидаги Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарори, 2001 й. 14 сентябр, <https://lex.uz/docs/1452369>.

³¹ Podrobno.Uz ахборот агентлиги: Олий Мажлис депутати Тошкентдаги бузилишлар тўғрисида: шаффоф ва тушунарли қоидалар ишлаб чиқилиши керак, 2019 й. 17 феврал, <https://podrobno.uz/cat/obchestvo/deputat-ოსnosakh-v-tashkente-neob/>.

Шу нуқтаи назардан, ушбу ҳисобот Ўзбекистондаги ИИМ ҳуқуқларни кўпроқ ҳимоя қилишга эришиш ва ИИМ ҳуқуқлари бузилган шахсларнинг адолатли суд тизимидан самарали фойдаланиш имкониятларини муҳокама қилишга ўз ҳиссасини қўшишга қаратилган.

Ҳисобот Ўзбекистонда ИИМ ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун фуқаролик жамиятини жалб қилиш бўйича иш олиб борган Юристар Халқаро Комиссиясининг (ЮХК) уч йиллик ACCESS лойиҳасининг якунланишини билдиради. Европа Иттифоқи томонидан молиялаштирилган ушбу лойиҳа доирасида ИИМ ҳуқуқлари бўйича мунозара семинарлари ва тренинглари ўтказилди ва амалиётчилар қўлланмалари ва ўқув модуллари нашр этилди. Ҳисобот Ўзбекистондаги бир неча мунозарага ҳамда бутун лойиҳа давомида олиб борилган ҳуқуқий тадқиқотларга асосланган. Шундай қилиб, ушбу ҳисобот Ўзбекистон адлия тизимининг ишига аниқ ёки тўлиқ баҳо беришга ёки Ўзбекистондаги ИИМ ҳуқуқларнинг барча жиҳатларини амалга оширишга қаратилган эмас. Аксинча, бу муайян ИИМ ҳуқуқлар учун одил судловдан фойдаланиш имкониятини таъминлаш учун зарур бўлган баъзи масалалар ҳақида маълумот беради.

Ушбу ҳисобот Лейла Мадатли томонидан ёзилган бўлиб, қўшимча тадқиқотлар ёки шарҳлар билан Темур Шакиров, Тимоти Фиш, Роушин Пиллай ва Ян Сейдерман ўз ҳиссаларини қўшди. ЮХК тадқиқот учун ўз ҳиссасини қўшган барча кишиларга, шу жумладан Ўзбекистонда ва унинг ташқарисида жойлашган миллий ва халқаро экспертларга ўзларининг қимматли тажрибалари билан ўртоқлашганлари учун миннатдорчилик билдиради.

Ҳисоботнинг 1-бобида Ўзбекистондаги ИИМ ҳуқуқлар учун одил судловдан фойдаланиш имкониятини таъминлаш учун зарур бўлган умумий масалалар баён қилинган. 2-боб уй-жойга эга бўлиш ҳуқуқи, унинг халқаро ҳуқуқий жиҳатлари ва мамлакатда ҳаётга татбиқ этилиши билан боғлиқ масалаларга бағишланган. 3-бобда соғлиқни сақлаш ҳуқуқи билан боғлиқ масалалар муҳокама қилинган бўлса, 4-бобда халқаро миқёсда ҳамда Ўзбекистонда меҳнат қилиш ҳуқуқини ҳимоя қилиш жиҳатлари тасвирланган. 5-бобда ҳисоботда одил судловдан фойдаланиш бўйича ҳулосалар ва тавсиялар ҳамда ҳисоботда муҳокама қилинган муайян ҳуқуқларни ҳимоя қилиш чоралари келтирилган.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯЛАР

Қонунчилик тизимидаги қарийб ўттиз йиллик турғунлик ва инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқига нисбатан яққаланиш ёндашувидан сўнг Ўзбекистон 2016 йилдан бошлаб ислохотлар сари жадал ҳаракатни бошлаб юборди. Бу инсон ҳуқуқлари тартибларига нисбатан кўпроқ очиқлик юзага келишини қамраб олади. Бундай очиқлик нафақат қутланиши лозим, балки мамлакат даражасида инсон ҳуқуқларини мустақамрок ҳимоя қилиш ва қонун устунлигига эришишда муҳим аҳамият касб этади. Бироқ, ИИМ ҳуқуқлар бузилишига қарши воситаларини, жумладан судларнинг ҳақиқий мустақиллиги ва инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқини судда ва суд томонидан қўллаш орқали кафолатлаш учун ҳамон адлия тизимида чуқур ислохотлар зарур.

Ўзбекистон риоя қилиши, ҳимоялаши ва бажриши керак бўлган ИИМ ҳуқуқларни, хусусан ИИМХХКга биноан ва инсон ҳуқуқлари бўйича бошқа халқаро шартномаларга биноан ҳуқуқларни ҳимоя қилиш учун мустақам ҳуқуқий асосга эга. Масалан, бу ушбу ҳасоботда тадқиқ қилинган уч ҳуқуқ соҳаси: уй-жой, соғлиқ ва меҳнат қилиш ва иш жойидаги ҳуқуқларда яққол кўринади. Ҳақиқатан, меҳнат қилиш, уй-жой ва соғлиқни сақлаш қонун ҳужжатлари ИИМ ҳуқуқлар кафолатларидан кўпини мамлакат қонун ҳужжатларига киритишда салмоқли даражада хизмат қилди. Мазкур қонунлар мамлакат даражасида инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқига биноат талқин қилинган ва тадбиқ этилган ҳуқуқлар ҳимояси учун мустақам асосни таъминлайди. Бироқ кўп ҳолларда бу ушбу ҳуқуқларни амалда ҳақиқий ва тенг ҳимоясига айланмайди.

Охирги пайтда мажбурий уйдан чиқариб юбориш кўпайиши, меҳнат қилиш ҳуқуқи, соғлиқни сақлаш ҳуқуқига тегишли ҳолларда суд ҳимоясидан фойдаланиш имкониятлари чекланганлиги; камситиш ва тенг ҳимоя чекланганлиги ва Ковид пандемияси шароитидаги муаммолар ушбу халқаро даражада кафолатланган ҳуқуқларни суд тизими орқали ҳимоялашни барча учун кундалик воқеликка айлантиришга қаратилган ҳаракатларни янгиттан бошлаш лозимлигини кўрсатиб турган муаммолар сирасига киради.

Ўзбекистон халқаро ҳуқуқ доирасида ИИМ ҳуқуқлари борасида суд ҳимояси имкониятини таъминлаш мажбуриятини олган ва ушбу мажбуриятлар мамлакатнинг Конституцияси ва бошқа қонунларида акс эттирилган. У ушбу соҳада халқаро ва конституциявий мажбуриятларини кафолатлашга қаратилган муайян қонунчилик, маъмурий ва суд соҳасидаги чораларни кўриб бўлган. Ўзбекистондаги қонунларга тегишли охирги ислохотлар, жумладан Инсон ҳуқуқлари миллий стратегияси муҳимдир, аммо бу ҳамон ИИМ ҳуқуқлар борасида миллий қонунлар ва амалиётга хос муаммоларни ечишга қаратилган биринчи қадам ҳисобланади.

Ушбу муносабатда суд тизимининг роли ва ҳамон адлия тизимининг асоси бўлиб келаётган прокуратура органларига қараганда институционал заифлиги ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Суд тизимига мустақиллик етишмаслиги қонун, судловни амалга ошириш тузилмалари ва тартиблари, шунингдек ўтмишдан мерос қолган баъзи одат ва амалиётлар туфайли мавжуд.

Судларнинг мустақиллиги ва бетарафлигига қаратилган баъзи қонунчилик ва маъмурий чораларга қарамай, у ҳозирча инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқида, хусусан ФСХҲПнинг 14-моддасида назарда тутилган судларнинг роли ва мустақиллиги ва адолатли судлов кафолатлари борасидаги халқаро андозаларга мувофиқ равишда қонун устуворлигининг ҳақиқатан мустақил кўриқчиси бўлишга муваффақ бўлмаган. Агар ИИМ ҳуқуқларни, шунингдек инсон ҳуқуқларини самарали ҳимоя қилиши

лозим бўлса, Ўзбекистонда судлар мустақиллигига эришиш учун тегишли ислохотларни давом эттириш зарур.

Ўзбекистонда адвокатлар касбида мустақилликка эришилганича йўқ. У ҳамон қонунда ва амалиётда бевосита Адлия вазирлигига бўйсунди. Одил судловдан фойдаланишда, хусусан ИИК ҳуқуқлари бузилганда, адвокатлар аҳамияти инobatга олинса, адвокат фаолиятини юритишни ноўрин аралашувдан ҳимоялашга эҳтиёж кўриб чиқиладиган муаммолар сирасига устун масала сифатида киради.

Амалиётда ҳуқуқни муҳофаза қилишда изчиллик етишмаслиги муҳим муаммо кўрилади. Ёзилган қонун қоидалари ва амалиёт орасидаги тафовут ҳамон умумий норма деб қабул қилиниши ажабланарли ҳол. Шунинг учун ислохотларда қонунларни амалда тадбиқ этиш ва уларга риоя қилишга, ва қонунларга риоя қилишни таъминлаш мақсадида одил судлов ва ҳуқуқий ҳимоя воситаларидан фойдаланишда тенгликка диққат қаратиш лозим. Қонунга шунчаки ҳоҳиш-истакдек қараш керак эмас, балки қонунлар, жумладан судлар томонидан сўзи ва моҳияти билан тадбиқ этилиши зарур, улар эса ўз навбатида инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро мажбуриятларга мос бўлмоғи лозим.

Миллий юридик тизимининг, амалда, инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқ ва стандартларининг замонавий талқинидан яққалаб қўйилганлиги бир умумий аҳамиятга эга масаладир. Умуман олганда, халқаро ҳуқуқнинг Ўзбекистон юридик тизимида қўлланилиши сустр ва етарлича ривож топмаганлигича қолмоқда. Халқаро ҳуқуқ аксарият амалиётчилар учун юқори даражада назарий бўлиб қолмоқда, ушбу ёндашув эса юридик анъаналар ва маданиятда, сиёсий ирода етишмаслигида ва мазкур муносабатда илдамлашга қаратилган муайян чора-тадбирлар дастурлари етишмаслигида илдиз олган. Амалда, судьялар, прокурорлар ва адвокатлар ҳамон ИИМ ҳуқуқлар борасидаги халқаро ҳуқуқ билан таништирилмайди ва одатда ўз ишларида унга бевосита мурожаат қилмайдилар.

Ўзбекистонда ИИК ҳуқуқларни судда кўриб чиқиш имконияти доим ҳам тан олинмайди, ИИК ҳуқуқлардан баъзилари бузилган тақдирда ҳам суд орқали ва судлар томонидан тикланиши лозим бўлган ҳуқуқ сифатида қаралмайди. Аксинча, соҳадаги кўп мутахассислар камситмаслик ёки соғлиқни сақлаш ва таълим олиш ҳуқуқлари жиҳатларини судда кўриб чиқилмайдиган характерга эга кафолат деб биладилар. Шундай эътиқодга ва тайёргарликка эга адвокатлар бундай ишларда юридик фаолликни намойиш етмайдилар.

Ўзбекистон гендер тенглик ва хотин-қизлар ҳуқуқлари тўғрисида, шунингдек ногиронлиги бор инсонлар ҳуқуқлари тўғрисида қонунлар қабул қилиш каби ИИМ ҳуқуқлар борасида тенг муҳофазани таъминлайдиган муайян муҳим қонунчилик чораларини кўрди. Бироқ бошқа соҳаларда, айнан жинсий ориентация ва гендер ўзликни таниш борасида, қўнун камситишга йўл қўяди ва ҳатто уни талаб қилади. Ушбу бўшлиқларни бартараф этиш учун камситиш ҳолларида суд чораларини кўриш имониятини берувчи камситишга қарши ялпи қамровли қонун ҳужжатлари зарур. Устига устак, диққат ҳамон камситилаётган ва ИИМ ҳуқуқларидан фойдаланишда тўсиқларга дуч келган хотин-қизлар, имкониятлари чекланган ва ижтимоий жиҳатдан четлаштирилган гуруҳ аъзоларининг ҳуқуқларини амалда ҳимоялаш учун ҳуқуқий асосларни тадбиқ этишга қаратилиши лозим.

Мунтазам равишда мажбурлаб одамларни турар жойларидан чиқариш ҳоллари муносабати билан уй-жой ҳуқуқлари Ўзбекистонда айниқса ташвиш уйғотадиган мавзу бўлиб қолди. Уй-жойга эга бўлиш ҳуқуқи борасида яхши ривожлантирилган ҳуқуқий асос мавжудлиги қонунларни амалда қўллашда муваффақиятсизликни бўрттириб кўрсатади, чунки муайян ҳолларда уй-жойга эга бўлиш ҳуқуқини ҳимоя қилишда суд чоралари самара бермаяпти.

Соғлиқни сақлашга бўлган ҳуқуқ тўла ҳимояланмаган ва соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдаланиш имкониятлари қонунда таъминланган ҳолда сифатли хизматлар тақчил бўлиб келмоқда. Бу ҳолат тўлиқ юридик асосга қарамай мавжуд, муаммолар COVID-19 пандемияси даврида яққол кўринди.

Ўзбекистоннинг меҳнат қонун ҳужжатлари яхши тузилган ва ишлаб чиқилган. Бироқ, қонунларни ижобий ёзилишидан келиб чиқиб, ҳаётда ҳар ким манфаат кўришини таъминлаш учун уларни амалда қўллаш талаб этилади. Меҳнат қонун ҳужжатларининг рўё характери қонунда аниқ равишда тақиқланган; аммо, амалда кенг қўлланилган ва ўн йллаб мунтазам давом этган ва баъзи ҳолларда ҳамон давом этаётган болалар меҳнатидан ва мажбурий меҳнатдан фойдаланишни бартараф этмаслик орқали намойиш этилди. Бунда, суд ҳокимияти одил судловга эришиш ва меҳнат ҳуқуқларининг бузилиши учун самарали воситаларни таъминлаш муҳим ўрин уйнайди.

Тавсиялар

Юқоридаги хулосаларни назарда тутиб, халқаро ҳуқуқ ва стандартларга асосланиб, ЮХК қўйида бир қатор тавсияларни келтирди, уларнинг кўпи адлия тизими ва суд тизими ролига қаратилган. Аммо шунингдек, ЮХК ижроия органлари, парламент ва адвокатлар ИИК ҳуқуқларини амалда ҳимоялаш ва улардан фойдаланиш имкониятларини кучайтиришга қаратилган ўз қадамлар қўйишни тавсия қилади.

Суд тизимига тегишли тавсиялар

Судьялар инсон ҳуқуқлари борасидаги халқаро шартномаларни БМТнинг тегишли шартномалар органлари талқинида ИИМ ҳуқуқларни ҳимоя қилишда, миллий қонун ҳужжатларини талқин қилиш воситаси сифатида, шунингдек миллий қонун ҳужжатларининг ҳам Ўзбекистон Конституцияси ва унинг халқаро ҳуқуққа доир мажбуриятларига монандлигини текшириш учун одатий амалиёт тарзида қўллашлари лозим. Бошқа чоралар қаторида, Олий суд Пленуми халқаро ҳуқуқ нормаларини миллий қонунчилик тизимига самарали имплементация қилиш борасида йўриқ қарор қабул қилиши лозим.

Конституциявий суд жисмой шахслар ва юридик шахсларнинг миллий ва халқаро ҳуқуқ доирасида ҳуқуқлари бузилганлиги тўғрисидаги индивидуал мурожаатларини кўриб чиқиш юрисдикциясига эга бўлиши лозим. Шу қаторда Конституциявий суд қонунларни тадбиқ этиш амалиёти орқали, инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқнинг миллий қонунчилик тизимига имплементациясини текшириши лозим.

Суд органлари, адвокатура ва прокуратура органлари ИИК ҳуқуқлар бузилиши тахмин қилинган ҳолларда қонун доирасида чора кўриш учун етарли воситалар билан таъминланган бўлиши лозим.

ИИК ҳуқуқлари, жумладан уй-жой, соғлиқни сақлаш ва меҳнат қилиш ҳуқуқлари бузилишидан жабрланувчилар одил судловдан ва ҳимоя воситалардан фойдаланиш, жумладан суд орқали, имкониятини берувчи юридик ёрдамдан фойдаланиш имкониятига эга бўлишлари лозим. Зарур бўлган ҳолларда, текин юридик ёрдам таъминланиши ва айниқса ижтимоий жиҳатдан чеккаланган ва имкониятлари чекланган ҳолатдаги инсонларга, масалан мажбурий меҳнат қурбонларига ҳуқуқлари ва ҳимоя воситаларидан фойдаланиш имкониятлари тўғрисидаги ахборотни етказиш учун саъй-ҳаракат қилиниши лозим.

Хусусий ИИМ ҳуқуқлари масаласи судда кўрилган ҳолларда, ИИМ ҳуқуқлар борасида ҳисоботда аниқланганлар муносабати билан, тегишли ҳолларда, судлар қўйидагиларни амалга ошириши лозим:

- камситмаслик ва тенг ҳимоя принципларининг амалда қўлланилишини таъминлаш;
- уй-жой қонун ҳужжатлирига риоя қилишни, жумладан мажбурлаб уйдан чиқариб юборишдан ҳимояни уй-жой борасидаги халқаро ҳуқуқ руҳида таъминлаш. Судлар, жумладан уйдан чиқариш ишларини кўриб чиққанда, уй-жойга бўлган ҳуқуқ хусусий мулк ҳуқуқидан кенгроқ ва мулк эгаси бўлмаганлар, жумладан ижарачилар ва турар жойни норасмий тарзда эгаллаб турганлар ҳам халқаро ҳуқуққа асосан турар жой ҳуқуқига эга. Турар жойидан чиқарилган барча шахслар, халқаро ҳуқуққа биноан, муқобил турар жой ёки мутаносиб товон билан таъминланиши лозим;
- инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқига асосан соғлиқни сақлашга доир ҳуқуқларни ҳимоя қилиш мажбуриятлар руҳида соғлиқни сақлаш конституциявий ҳуқуқни қўллаш;
- инсон ҳуқуқлари халқаро ҳуқуқига биноан мажбуриятлар руҳида меҳнат ҳуқуқларини ҳимоялашга қаратилган ҳуқуқий асос қўлланилишини таъминлаш ва жумладан мажбурий меҳнат ҳолларида суд ҳимояси воситаларини таъминлаш.

Адвокатлар, жумладан судьялар учун тегишли профессионал ташкилотлар ўтказадиган тренинг ва малакани ошириш тадбирларда халқаро ҳуқуққа биноан ИИМ ҳуқуқларини қамраб олиниши лозим.

Шунингдек, суд тизими институтлари мунтазам равишда хусусий БМТ Шартнома органларининг ИИМ ҳуқуқлари талқин қилинган қарорларини эълон қилиб бориши ва уларни маҳаллий тилларда судьяларга етказиши лозим.

Судлар нафақат расмий, балки ҳақиқий ва самарадор мустақилликка эришишга қаратилган ялпи қамровли ислохотлар йўлга қўйилиши лозим. Суд фаолиятига ижроия ва қонунчилик муассасалари томонидан ноўрин, жумладан *de jure* ва *de facto* (қонунга биноан ва аслида) мустақил Олий судьялар кенгаши ва унинг жараёнлари орқали аралашувнинг ҳар қандай шаклларида барҳам бериш лозим. Шу муносабатда БМТ махсус маърузачисининг Ўзбекистонга келиши натижасидаги Судьялар ва адвокатлар мустақиллигига тегишли тавсиялар тўлиқ тадбиқ этилиши муҳим аҳамият касб этади.

Қарорлар тарафлар ва жамоатчилик томонидан равшан юридик қоидалар тадбиқ қилинган ва адолатли кўриб чиқишда лозим баҳолаш қўлланилди, деб қабул қилиниши учун уларнинг сифати оширилиши лозим.

Судьяларни тайёрлаш муассасалари тузган судьяларга мўлжалланган малакани ошириш дастурларида ҳам судлар мустақиллиги, этика ва ҳисобот бериш, шунингдек суд қарорлари сифати масалалари назарда тутилиши лозим.

Суд органлари суд қарорлари жамоатчиликка, жумладан онлайн воситалар орқали етказилишини таъминлаш учун изчил чораларини кўришлари лозим.

Аҳоли одил судловга мурожаат қилиши осонлигини таъминлаш мақсадида жамоатчилик, жумладан ногиронлиги бўлган кишилар, суд биноларига киришини осонлаштириш лозим.

Ижроия ҳокимият ва парламентга доир тавсиялар

Ўзбекистон ҳуқуқий тизимида жорий этилган халқаро ҳуқуқнинг миллий ҳуқуққа нисбатан устунлиги амалда қўлланиши лозим. Халқаро ҳуқуқ, стандартлар ва инсон ҳуқуқлари амалиёти, жумладан ИИМҲҲПи борасидаги амалиёт ҳуқуқий, бошқа

мақсадлар қаторида халқаро ҳуқуққа биноан мажбуриятлар, жумладан тенглик ва камситмаслик, турар жой, соғлиқни сақлаш, меҳнат ҳуқуқлари, одил судловдан баҳраманд бўлиш масалаларига ва ИИМ ҳуқуқлар бузилганда ҳимоя қилиниш мажбуриятларга мувофиқлик таъминлашга қаратилган ислоҳотлар учун давомли дастурни тартибга солувчи асос бўлиши лозим.

БМТ шартнома органларининг ИИМ ҳуқуқлар борасидаги тавсиялари, жумладан Универсал даврий ҳисобот жараёни, шунингдек Инсон Ҳуқуқлари Кенгашининг Ялпи Даврий ҳисоботларни кўриб чиқиш натижалари асосидаги тавсиялари фуқаролик жамият билан маслаҳатлашувни ўз ичига олган тузилмалар жараён орқали тўлалигича бажарилиши лозим.

Ўзбекистон ИИМ ҳуқуқларни ҳимоя қилишни таъминлаши мумкин бўлган қўшимча халқаро ҳужжатларга қўшилиши лозим. Бу ҳужжатлар сирасига БМТнинг Ногиронлиги бор шахсларни ҳимоя қилиш конвенцияси ва унинг факультатив протоколлари киради. Бундан ташқари, Ўзбекистон БМТнинг тегишли шартномаларига биноан ҳимояланган ҳуқуқлар бузилишида тиклашни истаб БМТнинг шартнома органларига индивидуал алоқа (шикоят) билан мурожаат қилишга имкон берадиган тартибларга қўшилиши лозим: булар сирасига Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги пактга Қўшимча протокол, Хотин-қизларни камситишни бартараф этиш конвенциясига Қўшимча протокол, Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясига Қўшимча протокол киради.

Парламент бевосита ва билвосита камситишни тақиқловчи ва тенг ҳимояни жамоат ва хусусий секторларида барча асосларда кафолатловчи ялпи қамровли камситишга қарши қонунларни қабул қилиши лозим. Қонун ҳужжатлари судлов ва маъмурий тартибда кўриб чиқишда камситишдан жабрланувчиларга ҳимоя воситалардан фойдаланиш ва товонни, жумладан лозим бўлган ҳолларда ҳуқуқий маслаҳат ва ҳуқуқий ёрдам орқали, кафолатлаши лозим.

Парламент Адвокатлар палатасининг мустақиллигини, хусусан ижроия ҳокимиятдан мустақиллигини тиклайдиган қонунларни қабул қилиши лозим.

Қонун чиқарувчи ҳокимият жинойий бўлмаган ҳолларни, шунингдек ИИМ ҳуқуқлари ҳолларни қамраб оладиган тўлиқ фаолият кўрсатадиган тизимни барпо этиш, шунингдек ИИМ ҳуқуқлари ҳолларида одил судловдан баҳраманд бўлишни кучайтириш мақсадида Ҳуқуқий ёрдам тўғрисида қўнунни қабул қилиши лозим.

Хусусий ИИМ ҳуқуқларига доир тавсиялар

Турар жойдан чиқариб юбориш тартиби ва амалиёти халқаро ҳуқуққа мос бўлиши лозим, у ҳақиқий маслаҳатлашув, мувофиқ хабар қилиш, мувофиқ ахборот бериш, ҳукумат ҳужжати, чиқариш жараёнида лозим шароит стандартларига жавоб бериши лозим. Шахс турар жойдан чиқаришига норози бўлган ҳолларнинг барчасида самарали ҳимоя воситаларидан фойдаланиш имкони берилиши лозим. Мажбурий чиқариб юбориш барча ҳолларда, бу хусусий, давлат ёки бошқа турар жойдан бўладими, тақиқланиши лозим.

Сифатли соғлиқни сақлаш хизматлар мавжуд бўлиши, улардан фойдаланиш имконияти таъминланиши (жумладан жисмоний, иқтисодий ва ахборотдан фойдаланиш имконияти), мақбул ва мамлакатдаги ҳар бир киши учун ҳеч қандай камситишсиз, яхши сифатли бўлиши лозим. Соғлиқни сақлаш хизматлари қонун билан таъминланган ерларда амалда ҳеч қандай камситишсиз улардан фойдаланиш имконияти бўлиши лозим.

Иш жойида камситиш масаласи, айниқса жинсий тегажонлик каби жинс асосидаги камситиш давлат сиёсати даражасида устувор масала сифатида жамоатчилик ва

иш берувчилар орасида хабардорликни ошириб, кўриб чиқилиши лозим. Аёллар ҳомиладорликлари натижасида камситилишдан жабр кўрмаслиги лозим. Иш жойида жинсий тегажоглик ёки бошқа камситиш ҳоллари тахмин қилинган ҳолларда суд ҳимоясидан фойдаланиш имконияти мавжуд бўлиши лозим.

Меҳнат ҳуқуқларини тартибга солувчи миллий ҳуқуқий асосга риоя қилишни таъминлаш чоралари кўрилиши лозим. Хусусан, мажбурий меҳнат ҳоллари бутунлай тугатилиши лозим. Меҳнат ҳуқуқига доир ҳолларда, шахслар шартномавий ҳимоясиз қолганларида, шахсларга халқаро меҳнат ҳуқуқи ва стандартларига биноан барча зарур ҳимоя воситалари тақдим этилганлигини таъминлаш мақсадида умумий қоидалар қўлланиши лозим.

ХЮК — Комиссия аъзолари

2021 йилнинг март ойи учун (янгиланган рўйхат қуйидаги манзилда жойлаштирилган: www.icj.org/commission)

Президент:

Проф. Роберт Голдман, АҚШ

Вице-президентлар:

Проф. Карлос Айяла, Венесуэла

Судья Радмила Драгичевич-Дичич, Сербия

Ижроия қўмитаси:

Судья сэр Николас Братца, Бирлашган Қироллик

Леди Силвия Картрайт, Янги Зеландия

Хоним Роберта Кларк, Барбадос—Канада (Раис)

Жаноб Шаван Жабарин, Фаластин

Хоним Хина Жилони, Покистон

Судья Санжи Монагенг, Ботсвана

Жаноб Белисарио душ Сантуш кичик, Бразилия

Комиссиянинг бошқа аъзолари:

Проф. Кён-Ван Ан, Корея Республикаси

Судья Чинара Айдарбекова, Қирғизистон

Судья Адолфо Азкуна, Филиппин

Хоним Ҳадил Абдел Азиз, Иордания

Жаноб Рид Броди, АҚШ

Судья Азхар Качалия, ЖАР

Проф. Мигель Карбонелл, Мексика

Судья Мозес Хунгве Чинхенго, Зимбабве

Проф. Сара Кливленд, АҚШ

Судья Мартина Комте, Франция

Жаноб Марзен Дарвиш, Сурия

Жаноб Ғамал Ҳайид, Миср

Жаноб Роберто Гарретон, Чили

Хоним Нагла Ҳайдар Ал Аддал, Ливан

Проф. Михело Хансунгуле, Замбия

Хоним Гулнора Ишанханова, Ўзбекистон

Хоним Имрана Жалал, Фижи

Судья Калтум Кенноу, Тунисия

Хоним Жеймсина Эсси Л. Кинг, Сьерра-Леоне

Проф. Сезар Ланда, Перу

Судья Кетил Лунд, Норвегия

Судья Кинисиле Мабуза, Эсватини

Судья Хосе Антонио Мартин Паллин, Испания

Проф. Хуан Мендес, Аргентина

Судья Чарлз Мкандавайр, Малави

Судья Ивон Мокгоро, ЖАР

Судья Тамара Моршчакова, Россия

Судья Вилли Мутунга, Кения

Судья Эгберт Майер, Нидерланды

Судья Жон Лоуренс О'Мили, Австралия

Хоним Микико Отани, Япония

Судья Фатсах Угергуз, Жазиоир

Д-р Ярна Петман, Финляндия

Проф. Моника Пинто, Аргентина

Проф. Виктор Родригез Ресция, Коста-Рика

Жаноб Алехандро Салинас Ривера, Чили

Жаноб Михаэль Сфард, Исроил

Проф. Марко Сассоли, Италия—Швейцария

Судья Ажит Пракаш Шох, Ҳиндистон

Судья Калян Шреста, Непал

Хоним Амбига Сренеvasан, Малайзия

Судья Марван Ташани, Ливия

Жаноб Уилдер Тайлер, Уругвай

Судья Филипп Тесье, Франция

Судья Лилиан Тибатемва-Экирикубинза, Уганда

Судья Штефан Трексел, Швейцария

Проф. Родриго Упримни Йепес, Колумбия

